

І. О. Гаценко,

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЇ ФОЛЬКЛОРНОЇ ЗАГАДКИ

Характеризується прецедентний статус загадки. Висвітлюється проблема визначення її функціонально-категоріального статусу в аспекті когнітивно-прагматичного опису паремійної семантики. Визначаються основні функції, що реалізуються загадками, аналізується основне комунікативне призначення паремій цього жанру.

Ключові слова: паремія, загадка, прагматичний, когнітивний.

Характеризується прецедентний статус тексту загадки. Освітлюється проблема визначення функціонально-категоріального статусу загадки в аспекті когнітивно-прагматичного опису пареміальної семантики. Определяются ведущие функции, реализуемые загадками, анализируется основное коммуникативное назначение паремий данного жанра.

Ключевые слова: паремия, загадка, прагматический, когнитивный.

The precedent status of a riddle text is described. The problem of defining the functional-categorical status of the riddle in the aspect of cognitive-pragmatical description of parable semantics is regarded. The main functions of riddles are identified and the primary communicative purpose of this genre is analyzed.

Keywords: parable, riddle, pragmatical, cognitive, text, utterance.

Загадка – це, мабуть, один із найскладніших для семантичного аналізу паремійних жанрів. Дослідженню загадок в семантичному, прагматичному антропологічному, ритуальному аспектах присвячено чимало досліджень. Загадка ставала об'єктом вивчення таких вчених, як І. П. Березовський, Ф. Буслаєв, В. М. Гнатюк, Є. П. Жданов, Е. Н. Оливна, І. А. Іваніцький, Ю. І. Левін, А. В. Марков, В. В. Митрофанова, Г. Л. Пермяков, О. О. Потебня, М. А. Рибников, Д. Н. Садовніков, І. П. Сахаров, О. О. Селіванова, Т. В. Топорова, І. А. Худяков та ін. Не оминули її увагою і зарубіжні лінгвісти (І. Вебер-Келлерманн, К. Герд, А. Жоллес, Е. Кьонгес Маранда, Р. Печ, В. Порциг, К. Раух, А. Тейлор, Л. Шмідт, А. Шпамер та ін.). Але незважаючи на те, що бібліографічний список робіт, присвячених вивченню загадки, великий, він все ж далеко не вичерпний.

Незаперечним є те, що найпершим питанням у цьому переліку повинно бути питання про визначення загадки. Однак далеко не завжди йому приділяється належна увага. С.Я. Сендерович справедливо зауважує, що «більшість тих, хто пише про загадку, розпочинає так, ніби предмет цей очевидний» [7, с. 14], незважаючи на те, що не існує загально визначеного, канонічного визначення загадки. Дійсно, багато науковців наводять загальні, розмиті визначення, які часто переходять з тексту в текст, але це мало що, на наш погляд, дає для розуміння специфіки загадки або хоча б того аспекту, у межах якого проводиться дослідження. І лише мовознавці намагаються провести критичний аналіз існуючих дефініцій.

Мета нашого дослідження – виробити теоретико-методологічні основи дослідження феномену «загадка». Завдання – підвищення ефективності дослідження просодичних особливостей тексту загадки шляхом систематизації її функціональних ознак та уточнення дефініцій.

Очевидно, що визначення загадки викликає не менше труднощів, наприклад, ніж приказки або прислів'я. І якщо про останню в пареміології жартують, що неможливість її визначення сама вже перетворилася на прислів'я, то з загадкою, звичайно, ситуація не настільки «песимістична», мабуть, через те, що емпірично ми її легко ідентифікуємо як загадку.

Наприклад, Еллі Кьонгес Маранда так пише про це: «... проста перевірка показує, що існує повна згода між «народом» та фахівцями щодо того, що таке загадка. Щоразу, коли я просила фінів згадати загадку, я чула саме загадку, і коли я просила їх упізнати загадку серед інших висловів, ... вони це робили» [4, с. 251]. Нагадаємо, що загадка – жанр, що існував у різні часи у всіх народів світу; і можна прогнозувати отримання подібних результатів опитування і серед представників інших народів.

Звичайно, що невимушеному впізнанню сприяє унікальна форма загадкового тексту. «Однією з найхарактерніших (відмінних) рис... всієї групи загадкових паремій... є їхній чіткий поділ на дві структурні частини» [6, с. 220]. Отже, ретельний аналіз форми – це те, з чого слід розпочинати виявлення характерних рис загадки.

Однак вкрай необхідним при цьому є усвідомлення того, що говорить про дві частини загадкового тексту треба не тільки у структурному, але і в інших планах (інтонаційному, комунікативному), що, безсумнівно, дасть найбільш повне уявлення про специфіку загадки. На жаль, більшість визначень, які існують сьогодні, або взагалі не включають в себе характеристику форми, або дуже поверхово пояснюють її двоєдність.

На наш погляд, аналіз форми загадкового тексту повинен йти з урахуванням наступних характеристик, які дозволяють виявити найбільш загальні типологічні риси загадкового тексту.

По-перше, загадка завжди складається з двох безпосередньо пов'язаних між собою компонентів: питання (власне загадки, кодує частини описового елемента) і відповіді (відгадки, розгадки). «Відповідь, звичайно, належить до числа дуже важливих структурних елементів (та особливостей) загадок» [6, с. 220]. Саме наявність відповіді, у першу чергу, дозволяє маркувати вислів саме як загадку, а не як прислів'я.

По-друге, за членуванням смисловим і лінгвістичним логічно впливає членування інтонаційне. Питальна інтонація описової частини – «сутисна ознака, сигнал і покажчик жанру» [2, с. 22]. «Сам сенс виділення загадки як жанру полягає в наявності у фольклорі великого корпусу стійких текстів, що об'єднуються спільністю комунікативної мети (адресанта), яка приблизно описується формулою: хочу, щоб ти здогадався, про що я говорю» [10, с. 9]. Ю.Г. Іларіонова зазначає, що загадка може мати три форми: простого питального речення, простого розповідного речення, а також складного розповідного речення, у якому запитання присутнє у прихованій формі [3, с. 15].

Розмірковуючи про це, Е. Кьонгес Маранда пише: «... змінюючи питальні фрази на стверджувальні, ми не трансформуюмо загадку, оскільки її образна частина завжди залишається запитанням, незалежно від того, чи є відповідна конструкція питальною з синтаксичної точки зору» [4, с. 255]. Слід зазначити, що деякі частини можуть виступати і як загадка, і як прислів'я.

Але чи справді досить запитальної інтонації і відгадки, щоб вислів став загадкою? При відповіді на це запитання ми повністю поділяємо думку Алана Дандіса, який вважає, що «контекст і намір визначають і інтонаційну модель, і відмінності в жанрі», а також є вирішальною умовою цього перетворення [2, с. 22]. Отже, по-третє, загадка обов'язково створює

двосторонню комунікативну ситуацію, має жорстку, обов'язкову рольову структуру, що передбачає для її учасників незмінні функції. В.Н. Топоров навіть стверджує, що контекст індоєвропейської космогонічної традиції викладено в питально-відповідній формі, де між тим, хто ставить запитання, і тим, хто відповідає на нього, відбувається інтеракція, у якій відтворюється процес породження світу [9, с. 224].

Ця неодмінна характеристика часто не згадується при описі загадки, на наш погляд, несправедливо. Загадку створюють двоє – адресант і адресат, причому останній повинен бути вербальним учасником. Інші паремії не вимагають обов'язкової словесної реакції, вони не тільки можуть існувати без неї, але і мають при цьому значимість. А відтворення будь-якої із загадкових паремій без участі адресата одразу ж втрачає сенс. «Отже, загадка є одним з небагатьох «взаємних» жанрів, може бути єдиним, що реалізується двома активними виконавцями» [4, с. 252]. Однією з найбільш характерних і суттєвих структурних рис загадки, на думку Г.Л. Пермякова [6, с. 220], є чіткий розподіл на дві частини, кожна з яких має відтворювати окрема людина. Відповідно, загадка – одна із найдавніших паремій, дискурсивна природа якої пов'язана з «особливим видом ритуально-ігровою поведінки, вербальним актом» [8, с. 233].

Слід зазначити, що ігрова природа загадки – одна з найяскравіших її рис, що зумовила не лише розвиток жанру, а й особливу роль, яку відіграють ці паремії в репрезентації елементів і структур етномовної свідомості. Діалогічна форма, що передає ігрову сутність загадок, разом з тим виступає ідеальною формою втілення паремійної одиниці зі складним функціональним статусом.

Дискретність структури у вигляді зовнішньої і внутрішньої підсистем загадки підкреслював Ю.І. Левін. При цьому, компонентами тексту загадки він вважає наявність двох властивостей, які можуть бути присутніми або частково відсутніми: її структурність і нереалістичність, а наявність хоча б однієї з цих властивостей створює «внутрішній point загадки» [5, с. 294].

Наполягає на важливості цієї характеристики Г.Л. Пермяков. Відмінна риса загадки не в простій двочасності її структури, а більшою мірою в тому, що «кожна з цих частин повинна вимовляти (відтворювати) інша людина» [6, с. 138]. У цьому насамперед і полягає структурна відмінність загадкових паремій від усіх інших.

Природно, що для загадки форма – не просто зовнішній обрис, зовнішній вигляд, а спосіб існування змісту, всіх основних елементів цілого, його властивостей і зв'язків. На наш погляд, спрощенню сприяє вживання таких сполучень, як «двочленність / двочасність / двоелементність загадки», що належать до «питально-відповідальної» формули і допускають існування трьох-, чотирьохелементності тощо. Зважаючи на вищесказане, ми вживатимемо відносно загадки термін «двоєдність», який найбільш точно та яскраво відображає її суть, активізує ідею про те, що загадка не просто складається з двох частин, а утворює з них нерозривну єдність зі взаємним зв'язком. Слід зазначити, що деякі науковці, зокрема Г.Л. Пермяков, навіть висувають теорію, пропонуючи класифікувати загадки за відгадками. На нашу думку, цю теорію навряд чи можна вважати вдаюю, оскільки існує безліч загадок, які взагалі не мають відгадок.

Зважаючи на це, вважаємо доцільним підтримати позицію Е. Кьонгес Маранди, яка критикує практику піддавати аналізу тільки описову частину загадки без відриву від відповіді на неї і вказує на необхідність вивчення саме взаємин між частинами загадки [4, с. 251-252]. Перспективність цього підходу, на наш погляд, підтверджується і тим, що одна і та сама образна частина може мати кілька альтернативних відгадок, а також тим, що в деяких випадках за опорою на слово-відгадку формується кодова частина, набуваючи такі стилістичні риси, як рима або алітерація.

Таким чином, загадка «стала загадкою в повному розумінні цього слова саме з того часу, коли засвоїла собі питально-відповідну схему як універсальний план своєї організації» [9, с. 77]. Саме завдяки цьому основну проблему становить не відмежування загадки від інших пареміологічних одиниць (прислів'їв, приказок, афоризмів тощо), а адекватна стратифікація величезного корпусу текстів, які ми на основі важливих, але поверхневих по суті характеристик маркуємо як загадкові вислови.

Історично пізнання загадки відбувалося шляхом від накопичення фактів до їх аналізу. Початковий інтерес виник у процесі збирання народної творчості, а оскільки фіксувався матеріал, отриманий із природних джерел – усних народних традицій, то цілком припустимо було обходитися лише емпіричними орієнтирами. Однак на сучасному етапі активного теоретичного вивчення загадки її мало визначати лише як послідовність «питання-відповідь».

Природа загадки не однозначна навіть на перший погляд – це і поетичний текст, і явище мови, і культурний феномен – її вивчення перспективне в різних галузях науки. Тому певної єдності думок при ідентифікації загадки можна намагатися досягти тільки умовно. Зважаючи на це, деякі мовознавці, зокрема Е. Кьонгес Маранда, навіть дотримуються думки, що теоретичне визначення загадки – не настільки важливе для ідентифікації жанру. Відповідь на це запитання дає С.Я. Сендерович, зазначаючи, що «... предмет пізнання залежить від способу спостереження – цим розумінням, на жаль, користуються більше фізики. Предмет дослідження стає науковим предметом не тоді, коли він формулюється на мові якоїсь теорії, а тоді, коли він осмислюється як проблема, коли ми ставимо собі запитання про те, як ми його уявляємо...» [7, с. 13].

Ще однією особливістю загадки, як ми вже зазначали, є її зв'язок з архаїчним ритуалом, з магією слова та міфопоетичною картиною світу, з явищем мовного табу. Вона виступає «одночасно і продуктом, і інструментом мовної категорії та концептуалізації світу, ідентифікації, порівняння та систематизації його елементів» [8, с. 233].

Отже, загадка – це, мабуть, один із найскладніших для семантичного аналізу паремічних жанрів. Це особливий жанр народнопоетичної творчості, який вимагає знання історії, побуту країни, точного і вільного володіння реаліями мови. Знання загадок в їх алегоричному описі явища пов'язано з культовим значенням, повір'ями та обрядами, що часто забороняють називати предмети своїми іменами. В естетичному і пізнавальному значенні загадки служать для перевірки кмітливості, відрізняються різноманітністю тематики і багатством художніх прийомів, з притаманною їм композиційною чіткістю, ритмом, звукописом, комічними елементами, що мають соціальний зміст, який відображає специфіку мовної та культурної свідомості, формується в умовах єдності мовного та культурного механізму.

Проаналізувавши сказане вище, визначаємо загадку як мовну одиницю, що використовується в актах комунікації з метою спілкування, обміну інформацією, перевірки кмітливості, кодування табуваної лексики, а також для розваги. Загадка реалізується двома активними виконавцями, один з яких здійснює алегоричний опис об'єкта, його параметрів або функцій, за допомогою введення в текст семантично неоднозначних конструкцій (метафори, гри слів, парадоксу, каламбурного алогізму тощо), а інший – вгадує зашифрований текст в алегоричному описі об'єкта.

Література:

1. Гин Я. И. О функции категории рода в загадке / Я. И. Гин // Язык жанров русского фольклора: Межвуз. науч. сборник – Петрозаводск, 1983. – С. 119–122.

2. Дандис А. О структуре пословицы / А. Дандис // Паремнологический сборник. Пословица. Загадка. / Сост., ред. и пред. Г. Л. Пермяков. – М., 1978. – С. 13–34.
3. Илларионова Ю. Г. Учите детей отгадывать загадки / Ю. Г. Илларионова. – М.: Просвещение, 1985.
4. Кёнгэс Маранда Э. Логика загадок / Э. Кёнгэс Маранда // Паремнологический сборник. Пословица. Загадка / Сост., ред. и пред. Г. Л. Пермяков. – М., 1978. – С. 249–282.
5. Левин Ю. П. Семантическая структура загадки / Ю. П. Левин // Паремнологический сборник. Пословица. Загадка (Структура, смысл, тип). – М., 1978.
6. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремнологии / Г. Л. Пермяков. – М., 1988.
7. Сендерович С. Я. Морфология загадки / С. Я. Сендерович. – М., 2008.
8. Седакова И. А. Загадки / И. А. Седакова, С. М. Толстая // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / под ред. Н. И. Толстого. – Т. 2. – М., 1999. – С. 209–224.
9. Топоров В. Н. Из наблюдений над загадкой / В. Н. Топоров // Исследования в области балто-славянской духовной культуры: Загадка как текст. – Ч. 1. – М., 1994. – С. 10–117.
10. Юдин А. В. Ономастикон восточнославянских загадок / А. В. Юдин. – М., 2007.

УДК 811

Н. О. Герцовська, К. В. Яблонська,
Мукачівський державний університет, м. Мукачів

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ КУЛІНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті розглянуто теоретичні засади, пов'язані з визначенням поняття «термін». Проаналізовано етимологію кулінарної термінології в англійській мові. Визначено різницю між кулінарними термінами в британському та американському варіантах сучасної англійської мови. У результаті було виявлено, що відмінності полягають в орфографії та фонетичі, а рідше присутня семантична відмінність.

Ключові слова: термін, кулінарна термінологія, етимологія, семантична відмінність.

В статье рассмотрены теоретические основы, связанные с определением понятия «термин». Проанализирована этимология кулинарной терминологии в английском языке. Определено различие между кулинарными терминами в британском и американском вариантах современного английского языка. В результате было обнаружено, что различия заключаются в орфографии и фонетике, а реже присутствует семантическое отличие.

Ключевые слова: термин, кулинарная терминология, этимология, семантическое отличие.

The theoretical principles related to the definition of «term» have been reviewed in the article. The etymology of culinary terminology in English has been analyzed. The difference between culinary terms in the British and American variants of Modern English has been determined. As a result, it has been defined that the differences occur in spelling and phonetics, and rarely in semantics.

Key words: term, culinary terminology, etymology, semantic difference.

У словниковому складі мови велике місце належить термінологічній лексиці, кількість якої весь час помітно зростає. До термінологічної лексики належать усі слова, що об'єднуються в мові під загальною назвою терміни. Протягом розвитку англійської мови з'явилася велика кількість термінів, не тільки технічних, наукових, економічних і юридичних, але й кулінарних. Процес дослідження даної групи термінів зумовлений популяризацією кулінарного мистецтва у світі, що й визначає актуальність статті.

Працюючи над проблемами термінології науковці визначили ряд дефініцій, що пояснюють значення терміну. Однак, у багатьох термінознавчих працях при дослідженні термінології автори обмежуються аналізом словникових дефініцій, не звертаючи належної уваги на функціонування терміна в мові.

Стає очевидним, що досліджувати тільки лексикографічні, дискретні джерела термінів явно не достатньо. Ще В. В. Виноградов зазначав, що «... у створенні та визначенні терміна є дві сторони, дві точки зору: структурно-мовна та поняттєва, семантична, обумовлена розвитком системи понять тієї чи іншої науки, того чи іншого виробництва, ремесла. Обидві ці сторони взаємопов'язані і разом з тим обумовлені історією, культурно-історичною традицією» [2, с. 275]. Смысловая сторона терміносистеми відбиває відносини, що існують між термінами в межах даної сфери.

Саме цей рівень потребує особливої уваги при порівняльному дослідженні термінології різних мов; в той час як термінологічні словники зосереджуються на мовному рівні, що надалі призводить до помилок при перекладі.

Щодо сучасної англійської кулінарної термінології то дана галузь є малодослідженою. Тому, метою статті є дослідження характерних особливостей та походження кулінарних термінів сучасної англійської мови.

Для досягнення поставленої мети необхідне розв'язання певних завдань, а саме визначення поняття терміна, дослідження походження кулінарних термінів англійської мови, а також порівняння кулінарних термінів в британському та американському варіантах англійської мови.

Володіючи складною внутрішньою семантичною структурою, термін є єдиною, самостійною одиницею найменування. Проблемами термінології глибоко займалися такі лінгвісти як Г. О. Винокур, А. А. Реформатський, О. С. Ахманова, В. П. Даниленко, Н. З. Котелова, С. В. Гринев та інші. Більшість дослідників визнає, що термінологічність – одна з основних стильових рис наукового стилю, інформативне ядро лексики мов. Під терміном, зазвичай, розуміється мовний засіб вираження спеціального поняття [3, с. 56].

Термін (включаючи науково-технічні терміни та терміни організаційно-розпорядчої документації) – це одиниця будь-якої конкретної, природної або штучної мови (слово, словосполучення, аббревіатура, символ, поєднання слова і букв-символів, сполучення слова і цифр-символів), що володіє в результаті стихійно сформованої чи особливої свідомої колективної домовленості спеціальним термінологічним значенням, яке може бути виражено або у словесній формі, або в тому чи іншому формалізованому вигляді і досить точно і повно відображає основні, суттєві на даному рівні розвитку науки і техніки ознаки відповідного поняття [6, с. 42].

Відмітимо, що А. А. Реформатський визначає терміни «як однозначні слова, позбавлені експресивності» [7, с. 49]. М. М. Глушко констатує, що «термін – це слово чи словосполучення для вираження понять і позначення предметів, що володіє, завдяки наявності у нього суворої і точної дефініції, чіткими семантичними кордонами і тому однозначне в межах відповідної класифікаційної системи» [4, с. 20]